

פרשת ויגש
 "Looking Forward"

"וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וְכָל-אֲשֶׁר-לוֹ וַיָּבֵא בְּאֶרֶץ שֶׁבַע וַיַּזְבַּח זִבְחִים לֵאלֹהֵי אָבִיו
 יַצְחָק" (בראשית מו:א)

דגל מחנה אפרים בראשית פרשת ויגש

ויבוא יעקב בארץ שבע ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק (מו, א). יש להעיר בכאן בתיבת בארץ ולא כתיב לבאר ואף שרש"י פירש בכאן כמו לבאר והיינו על דרך כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה הטיל לה' בסופה (יבמות י"ג ב) מכל מקום בודאי התורה מרמזת לנו מה בשינוי הלשון ולא כתיב בפירוש לבאר כמו שכתב האור החיים אצל וילך חרבה עיין שם, ויש לומר לפי עניות דעתי מה שחנני ה' ברחמיו וברוב חסדיו שיש בכאן רמז נכון בזה דהנה יש להעיר עוד במה שכתב ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ומדוע במקום ההוא ובעת ההוא תלה דוקא הזבחים באלהי אביו יצחק ובמקום אחר כתיב שניהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכאן לא הזכיר אלא אלהי יצחק לבד, והענין האמת הוא לפי עניות דעתי דהנה בפסוק שאחריו כתיב וירא אליו ה' וגו' אל תירא מרדה מצרימה אנכי ארד עמך וגו' והנה אנו רואים ממה שה' יתברך אמר לו אל תירא מסתמא היה ירא לירד מצרימה וכך איתא בפירוש במפרשים עיין שם מה היה היראה שלו והכלל הצדיקים מסתכלים תמיד בכל עת ובכל רגע על עצמם באיזה מדריגה ובאיזה בחינה הם כדי לידע איך לקשר עצמם להבורא ברוך הוא באותו בחינה והנה כשראה יעקב שבא לבחינת יראה מיד ראה לקרב היראה אל השורש היראה הפנימית והעיקרית שהוא פחד יצחק, והוא שרימז הפסוק ויבוא יעקב בארץ מספר יצחק היינו שבא לבחינת יראה ופחד בחינת יצחק ולכך ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק היינו שראה לקרב ולדבק אותו היראה והפחד אל השורש שהוא פחד יצחק וזהו שאמר לו ה' יתברך אחר כך אל תירא משום דבר מרדה מצרימה אף שיראתך יראה עמוקה היא ואמיתית גם כן כידוע זה שיראתו היה שלא להשתקע שם חס ושלום בעמקי הקליפות עם כל זה אינו חשוב יראה כלל כי אנכי ארד עמך וגו' וכיון שה' יתברך שם אז בודאי בטלין כל היראות האלו וכיוצא בהם ולכך לא תירא ממה שאתה ירא והבן:

אזניים לתורה

ויבא בארץ שבע. שהלך לקוץ ארזים שנטע אברהם וקנו כבאר-שבע (בר"פ פצ"ד). כברית בין הבתרים שאל א"א, באיזו זכות ירשו בניו את הארץ? וענה לו הקב"ה, — בזכות הקרבנות (לעיל ט"ו ח' ברש"י), ואו נטע א"א ארזים (אשל) בב"ש לצורך המקדש. ועתה, בצאת יעקב מן הארץ לקיים גזרת בה"ב "גר יהי זרעך", — הלך לב"ש לקוץ את הארזים האלה ולקחת אותם עמו לבנין בית המקדש, כדי שישבו בניו אל הארץ בזכות הקרבנות. שיקריבו בו, ושתשרה בו שכינה, כמו ששרתה במקום נטיעת הארזים, בבאר שבע.

בארץ שבע. לקוץ ארזים, שנטע א"א בב"ש. יעקב נתבשר, שבנו יוסף הוא המשביר לכל הארץ ובחכמתו מלט כמה ארצות ממיתת רעב, ועתה מזמין גם את אביו לכלכלו ולהנחילו כבוד וגדולה. ושאל יעקב א"ע, באיזו זכות זכה בנו להחיות נפשות רבות? ולמה מגיע לו כל הכבוד הזה? ואו הלך לב"ש אל האשל, שנטע שם א"א, פונדק לאכילה, שתיה ולינה, לזון ולפרנס את כל העוברים ושבים חינם אין כסף, ושם הבינו, שזכות אברהם, המכניס אורח, עמדה לנכדו יוסף, לזכות במצוה רבה זו (ואלה הם הפירות של האשל, שנטע וקנו). כנאמר: "רדף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד" (משלי כ"א).

וידרשו חז"ל, כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות ועושה בהן צדקה (קידושין מ'). ויש פנים לאמר, שנפשו של יעקב היתה עגומה עליו, שהוא הולך לאכול לחם של חסד במצרים, והוא היה רגיל להנות כל ימיו מיגיע כפיו. ובעברו ע"פ ב"ש, ראה שם את האשל-פונדק, שא"א האכיל והשקה בו את האורחים. — גחה דעתו, אחרי שבני האדם "הקיפו" הרבה מאד מביתו של אברהם; ובימי רעבון לא יבשו נכדיו, אם בני האדם יחזירו להם איזה אחוז מזה, שהם נהנו משלחנו של אברהם, ר"ל שיעקב יאכל פירות מהאשל, שנטע א"א.

בארה שבע. לקוץ ארזים שמהם עשו
 ב"י את הבריה התיכון בתוך קרשי המשכן
 (ב"ר פצ"ד). בית המקדש הוא סמל האחדות
 בישראל, כי אליו מתכנסים ב"י שלש
 פעמים בשנה, ובו מקריבים קרבנות ציבור
 לאל אחד מגוי אחד בארץ. וכשראה יעקב,
 שהפירוד בין בניו הגיע עד כדי מכירת
 יוסף לעבד ע"י אחיו, התחיל לעשות הכנות
 לבנין המקדש, שבכחו לאגדם ולעשותם
 לעם א', והלך לב"ש לקוץ את הארזים
 לבנינו, ובפרט להבריה התיכון, המחבר את
 כל הקרשים, שיהי' המשכן אחד, לאות —
 שע"י יתאחדו גם שבטיה.

תלמוד בבלי מסכת תענית דף כג עמוד א

אמר רבי יוחנן: כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה שיר המעלות
 בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים. אמר: מי איכא דניים שבעין שנין
 בחלמא? יומא חד הוה אזל באורחא, חזייה לההוא גברא דהוה נטע חרובא, אמר
 ליה: האי, עד כמה שנין טעין? - אמר ליה: עד שבעין שנין. - אמר ליה: פשיטא
 לך דחיית שבעין שנין? - אמר ליה: האי [גברא] עלמא בחרובא אשכחתי, כי
 היכי דשתלי לי אבהתי - שתלי נמי לבראי. יתיב, קא כריך ריפתא, אתא ליה
 שינתא, נים. אהדרא ליה משוניתא, איכסי מעינא, ונים שבעין שנין. כי קם חזייה
 לההוא גברא דהוה קא מלקט מינייהו. אמר ליה: את הוא דשתלתי? - אמר ליה:
 בר בריה אנא. אמר ליה: שמע מינה דניימי שבעין שנין...

הדרוש והנאום

בפרשת ויגש קראנו על הסיום המפתיע של מכירת יוסף. יוסף מתודע
 לאחיו "אני יוסף אחיכם אשר מכרתם אותי מצרימה, ועתה אל תעצבו
 ואל יחר בעיניכם כי מכרתם אותי הנה וגו'". המצב הכלכלי הוא כזה שאי
 אפשר להשאיר את אביו ובית אביו בארץ כנען "כי עוד חמש שנים אשר
 אין חריש וקציר" ולכן עלו אל אבא ותגידו לו "רדה אלי אל תעמוד".
 יעקב מקבל את הידיעה על יוסף בהתרגשות רבה "ויפג לבו כי לא האמין
 להם" אולם כשספרו לו את כל הענינים הכריז: "רב (מספיק בשבילי)
 עוד יוסף חי אלכה ואראנו בטרם אמות". והתורה מספרת לנו "ויסע
 ישראל וכל אשר לו ויבא בארה שבע". הבטוי "ויבא" ולא "ויעבור" אומר
 דרשוני. מטרשי התורה מתלבטים להסביר בשביל מה בא יעקב לבאר שבע.
 אמר רב נחמן: שהלך לקוץ ארזים שנטע אברהם זקנו בבאר שבע
 (ב"ר צ"ד ד'). היות ויעקב ידע שאת בניו יצו במדבר לחקים משכן
 מארזים ובמדבר אין ארזים ולכן הלך לקוץ את הארזים שנטע אותם אברהם
 אבינו בזמנו בבאר שבע ומשם העבירם יעקב למצרים ונטעם במצרים,
 וצוה את בניו שיקחו אתם את הארזים בצאתם ממצרים כדי שיהיה להם
 מן המוכן (ולכן כתוב בעשיית המשכן "וכל אשר נמצא אתו עצי שטים
 למלאכת העבודה הביאו" כי למעשה מי סוחר ארזים למדבר, אלא בני
 יעקב שמרו על צוואת אביהם יעקב ולקחו אתם עצי שטים למלאכת
 המשכן).

גור אריה בראשית (פרשת ויגש) פרק מז פסוק כט
 ואמרו רבותינו ז"ל שהיה קורא קריאת שמע. והקשו למה יוסף לא קרא קריאת
 שמע כיון ששעת קריאת שמע היה, שדוחק לומר שהקדים או שאחר כי זריזין
 מקדימין (פסחים ד.), ושעה אחת לכלם, ועוד מנא לן שקרא קריאת שמע - שמא
 התפלל, ויש לתרץ כי יוסף קרא קריאת שמע, וקיימא לן כרבי יהודה (ברכות יג.)
 שבאמצע הפרק מפסיק לשאול מפני היראה, והיינו יראת אביו, ולפיכך היה
 מפסיק בקריאת שמע, אבל יעקב לא היה מפסיק וקרא קריאת שמע. אמנם יש
 לדעת ענין קריאת שמע שהיה קורא ובוזה יתורץ מה שלא היה קורא יוסף קריאת
 שמע, לפי שכאשר בא יעקב וראה את יוסף בנו מלך, בא בלבבו אהבתו ויראתו של
 הקדוש ברוך הוא איך מדותיו הם טובות ושליומות, ומשלם שכר טוב ליראיו. וזהו
 מדת החסידים אשר יקרה להם טוב מתדבקים אל הקדוש ברוך הוא על הטובות
 והאמת שעשה עמהם. וזהו קריאת שמע שבו נזכר ייחוד מלכות שמים (דברים ו,
 ד) ואהבתו (שם שם ה). וראוי היה לקרות קריאת שמע כאשר בא אליו יוסף אחר
 הצער הגדול אשר היה לו בעבורו, ועתה ראה אותו מלך, היה אוהב את הקדוש
 ברוך הוא אשר עושה לו זה, וקבל מלכותו ואהבתו ויראתו, וזהו נכון למבין:

כלי יקר (דברים:ד)

שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. פירש רש"י שהוא אלהינו ולא אלהי האומות
 לעתיד יהיה ה' אחד. ביאור הענין כדאמר רבי אחא בר חנינא כתיב ביום ההוא
 יהיה ה' אחד (זכריה יד ט) אטו האידינא לאו אחד הוא אלא לא כעולם הזה העולם
 הבא כי בעולם הזה על בשורות טובות הוא אומר ברוך הטוב והמטיב ועל בשורות
 רעות הוא אומר ברוך דיין האמת, אבל לעולם הבא על כולם יאמרו הטוב והמטיב
 (פסחים נ א). לפי שבעולם הזה מצד שרואין פעולות הפכיות להרע או להיטיב על
 כן יצאו קצתם למינות לומר שתי רשויות הן, כי מהתחלה אחת לא יצאו שני
 הפכים כמבואר למעלה בפרשת בראשית (א ה) בפסוק ויהי ערב ויהי בוקר יום
 אחד. אבל לעולם הבא שכבר נשכחו כל הצרות וכולם משבחים ואומרים על
 בשורות טובות הטוב והמטיב ולא יראו אז ההפכיות על כן יהיה ה' אחד בפי כל
 ושמו אחד, כי שינוי השמות מדין לרחמים יסבב להם טעות זה. לפיכך ה' אלהינו
 היינו שם של דין ורחמים שישראל לבד מיחסים אותם לאל אחד, ולעתיד יהיה ה'
 אחד כי לא ישתמשו כולם כי אם בשם של רחמים:

אמת ליעקב (בראשית מח:ה - ז)

אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי.
 והנה לכאורה היה לו ליוסף להעיר את אביו כי מנשה הוא הבכור ומדוע הוא
 מקדים את אפרים. ומכאן ראייה למה שכתבו הפרשנים 2 שלא הקפיד יוסף אלא
 אחר שראה שאביו ברך אותם בברכה א' [והקדים את אפרים למנשה] ואז דימה

שאביו טועה, אבל מתחלה היה פשוט אצלו שמכיון שאפרים היה תלמידו אין זו תמיה שיקדימנו, ודו"ק.

ואולי י"ל, דבאמת קשה איך לא ירא יעקב שיקפידו האחים שיברך בברכה מיוחדת את בני יוסף - מה שלא עשה לכל בניו, וכמו שהקשו חז"ל [מגילה ט"ז ע"א] לענין בנימין שקבל חמש חליפות בגדים. והנראה לי, דבני יוסף הוצרכו לברכה מיוחדת מפני שנולדו בארץ מצרים בארץ טמאה, ולא ראו ביתו של יעקב, והיה ירא שמא יטמעו בין הגוים בזמן גלותם, ולפיכך היה צריך יעקב להכירם כבניו ממש, כראובן ושמעון. וזהו מה שדקדק יעקב לומר: ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים גו' כראובן ושמעון יהיו לי, היינו מכיון שהם נולדו בארץ מצרים לכן אני צריך להכיר אותם כראובן ושמעון.

ולפי זה נראה שאפרים היה צריך להכרה זו יותר ממנשה, שאם נבוא להשקיף על שמותם נראה כי מנשה נקרא על שם "כי נשני אלקים את כל עמלי ואת כל בית אבי", כי עדיין היה חי בזכרונו בית אביו, משא"כ [כשנולד] אפרים כבר הרגיש עצמו כתושב והודה לה' על שהפרהו בארץ זאת. וגם השמות מוכיחין, כי אם נעיין נראה ששמות מצרים היו כמו פרעה: פוטיפר, פענת, [צפנת], וגם שמות שפרה ופועה, שארז"ל שהם יוכבד ומרים, ואיך קוראם בלשון שפרה ופועה, ועל כרחק שפרעה כינה אותם בשמות מצריים, הרי דבשמותיהם היו מצוי הפ"א והרי"ש והעי"ן, ולפ"ז שם אפרים היה שם מצרי, והיה צריך יותר למה שעשה יעקב שיהיו כראובן ושמעון. וגם משום זה היה צריך אפרים להיות רגיל בבית יעקב וללמוד תורה בביתו, שהרי מנשה ידע לדבר לשון הקודש, שהרי היה מליץ בינותם לדברי רז"ל [לעיל מ"ב פכ"ג ברש"י], ודו"ק.

ונראה שענין זה מדויק מאד בפסוקים אלו, דלכאורה מדוע מזכיר יעקב אבינו בדבריו פעמיים ענין "ארץ כנען", עיין בפסוק ג': נראה אלי בלזו בארץ כנען, ושוב בפסוק ז': מתה עלי רחל בארץ כנען וגו', דבשלמא מה שכתב כן בפסוק ג' היינו משום שמצינו לזו אחרת בארץ אחרת גם אפשר מפני שהוא קראה בית אל וא"כ צריך לציינה היטב, ועל כרחק אנו צריכין לזה שגם בפרשת וישלח [ל"ה פ"ו] כתוב: ויבא יעקב לזוה אשר בארץ כנען היא בית אל וגו', אבל מדוע הוצרך גם בענין מיתת רחל לתזור שוב ולומר בארץ כנען?

ונראה שיעקב רצה להדגיש להם שישורשם ומקורם אינו בארץ שנולדו בה אלא דוקא בארץ ישראל, והיינו לפי שמצינו בספר נחמיה [ב' פ"ג] שכשרצה התרשתא לקבל רשיון לבנות את ירושלים אמר: מדוע לא ירעו פני אשר העיר קברות בית אבותי חרבה ושעריה אכלו באש גו' אם על המלך טוב ואם ייטב עבדך לפניך אשר תשלחני אל יהודה אל עיר קברות אבותי ואבננה וגו', הרי שעיר קבורת האבות מחבבת את המקום על בניהם, ולכן כשרצה יעקב שמנשה ואפרים, שנולדו בארץ מצרים, ידעו שישורש ומקור מחצבתם הוא בארץ ישראל, חזר וביאר להם שמקום קבורת רחל הוא בארץ כנען, ושם הוא גם מקומם בעתיד, ודו"ק.

ואפשר שזהו שגרם להם לבני אפרים לטעות ולהקדים את חשבון הקץ קודם זמנו שלשים שנה, מפני שקושי השעבוד היה אצלם ביותר, מפני שהם היו מרגישים עצמם כתושבים גמורים, שהרי אביהם נולד בארץ מצרים, והיה קשה עליהם הרגש הזה שזרים הם; הללו שאביהם החיה את הארץ ואת תושביה, שהנהיג חקים טובים וישרים בארץ והביא שלום בין העם והמלך והכל בחכמה, ואח"כ קמים מלכים חדשים ואינם מזכירים אחת מזכויותיו, ובניו הרי הם זרים שאין להם שום זכות קיום בארץ, ומוסרים בבתי החנוך שלהם שהיה כאן מלפנים מלך א' צפנת פענח שמו, והיה עברי שבא לכאן כעבד, ואח"כ בשביל הזהב הרימוהו המושלים הקדמונים עד מדרגת משנה למלך ומושל בכל ארץ מצרים, והלה הביא את כל בני משפחתו הנה, והם הם שונאי האומה ומצפים לעת מלחמה ומחרתרים ריב בינינו לבין שכנינו, ואז לכשיעלה בידם לקרוא מלחמה בארץ יתאחדו עם שונאינו וילחמו בנו ועדיין בני בניו של אותו המושל קיימים! ואיפה הנהו הסבל הזה והסבל הזה שיכול לעמוד בפני זלזולים כאלה, וזה גרם להם לטעות בחשבונות.

ולפיכך נקראים הם בני אפרים, שבאמת היו בני בניו ומשפחות אחדות ואמאי תלה להם בשם אביהם הראשון, אלא שכאן רמזו לנו חז"ל את עילת הדבר, שדחקו את הקץ מפני שהיו בני אפרים, כלומר מפני שאביהם היה תושב מצרי שנולד שם כבן מלך, והם דימו שיוכלו לצאת בכח וגבורה שבידם, אבל הרגום אנשי גת ועצמותיהם היו מוטלים עד שבא יחזקאל הנביא והחיה אותם. ועיין במדרש [שמות רבה פרשה כ' אות י"א] שמבואר שם שהטעות שלהם היתה שהתחילו למנות את הגלות מזמן ברית בין הבתרים ולא מזמן לידת יצחק ולכן הקדימו את הקץ בשלשים שנה, ועיי"ש. ביאור הדבר, שדעתם של בני אפרים היתה דכיון שנתן הקדוש ברוך הוא לאברהם אבינו את הארץ, הרי הוא מן הדין תושב גמור, ואף על פי כן היה בעיניהם כגור, וא"כ הרי זה כמו שהוא נמצא בגלות, דאם בני המדינה מתנהגים בתושב המקום כגור וכאורח הרי הרגשתו היא שהוא לא במקומו הראוי והוא גולה, ולפיכך מנו את הקץ מברית בין הבתרים, שאז היתה כריתת הברית של נתינת הארץ, ודו"ק. וע"ע להלן ריש פרשת בשלח שביארתי מה באמת היתה טעותם של בני אפרים, ועיי"ש.